

УДК 159.942:378

ЗВ'ЯЗОК ОСОБИСТІСНОЇ ТРИВОЖНОСТІ ТА МОТИВІВ НАВЧАННЯ В СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Ічанська О.М., к. психол. н., доцент,
доцент кафедри авіаційної психології
Національний авіаційний університет

У статті представлено результати порівняльного дослідження особистісної тривожності та мотивів навчання студентів-психологів першого та третього курсів НАУ. На основі аналізу кореляційного дослідження встановлені зв'язки особистісної тривожності та мотивів навчання студентів-психологів та виявлені особливості цього зв'язку на різних етапах навчання.

Ключові слова: особистісна тривожність, мотиви навчання, зовнішня мотивація, внутрішня мотивація, мотиваційні комплекси.

В статье представлены результаты сравнительного исследования личностной тревожности и мотивов учения студентов-психологов первого и третьего курсов НАУ. На основе анализа корреляционного исследования установлены связи личностной тревожности и мотивов учения студентов-психологов и выявлены особенности этой связи на разных этапах обучения.

Ключевые слова: личностная тревожность, мотивы учения, внешняя мотивация, внутренняя мотивация, мотивационные комплексы.

Ichanska O.M. COMMUNICATION OF PERSONAL ANXIETY AND MOTIVES FOR LEARNING PSYCHOLOGY STUDENTS

This paper presents the results of a comparative study of trait anxiety and motives for learning psychology students first and third courses NAU. Based on the analysis of the correlation study, connections personal anxiety and learning motivation of students and psychologists discovered features of this relationship in various stages of training.

Key words: personal anxiety, learning motivation, external motivation, internal motivation, motivational systems.

Постановка проблеми. Перед вищою освітою сьогодення постають все нові завдання, пов'язані із новими умовами соціалізації, у тому числі виховання компетентної особистості фахівця, із розвитком таких її якостей, як високий професіоналізм, активність, ініціативність, мобільність, почуття відповідальності, уміння працювати, швидко орієнтуватися в ситуації, приймати самостійні рішення, формувати потребу в постійному оновленні знань і самовдосконаленні. Очевидно, що важливу роль у формуванні такої особистості відіграє позитивна мотивація студентів до навчання.

Попри доволі широке освітлення теми мотивації студентів до навчальної діяльності існують певні практичні проблеми в мотивуванні студентів до навчальної діяльності, що відбивається на успішності навчання студентів та їх формуванні як майбутніх фахівців. Зокрема, особливості мотивації навчальної діяльності студентів не були достатньо дослідженими на прикладі студентів спеціальності «Психологія». Саме недостатній ступінь дослідження цієї проблеми та її безумовна важливість для організації ефективного навчально-виховного процесу у вищій школі складають актуальність цієї

розвідки та зумовлюють вибір теми дослідження

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед останніх публікацій, присвячених проблематиці тривожності студентів, відмітимо такі роботи.

О.П. Гредюшко основну увагу спрямувала на вивчення тривожності студентів-педагогів. У результаті дослідження були визначені фактори, що сприяють прояву тривожності в процесі професійної підготовки студентів педагогічного профілю: зокрема, стиль спілкування викладачів зі студентами, соціальний контроль і оцінка педагогічної діяльності, процес подолання кризи на стадії професійного становлення та адаптація до умов навчання [3].

Дисертаційне дослідження Г.Ш. Габдреєвої спрямоване на встановлення технології ефективної підготовки майбутнього фахівця, на практичну роботу зі студентами з високим рівнем тривожності. У контексті проблематики виявлено зв'язок тривожності зі низьким показниками здібності до психічного самоврядування і об'єктивністю самооцінки особистісних якостей. Розкрита роль психологічної служби вузу в роботі на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях [2].

Н.І. Пильчук, аналізуючи зв'язок мотивації навчання та успішності, включає до дослідження тривожність як опосередковуючий фактор, що дозволило констатувати наявність прямої кореляції між особистісною тривожністю та успішністю навчання студентів різних спеціальностей [4].

А.Н. Аверьянова вказує на відмінність прояви тривожності за статевою ознакою: якщо в студенток рівень особистісної тривожності знижується від першого до третього курсів, то в студентів він зростає. Подібна тенденція характерна для студентів як гуманітарного, так і технічного спрямування навчання [1].

Як бачимо, проблема тривожності студентів є актуальною, вивчається з точки зору як особистісних аспектів, так і соціальних. Зазначимо недостатню представленість досліджень проблематики на вибірці студентів-психологів, обмеженість вивчення мотиваційного компоненту навчальної діяльності цієї вибірки, а також не включення до вивчення проблематики різних етапів навчання студентів. Вказані моменти зумовили перспективність дослідження зв'язку особистісної тривожності та мотивів начальної діяльності студентів-психологів на різних курсах навчання.

Постановка завдання. Мета дослідження полягала у встановленні особливостей зв'язку особистісної тривожності та мотивів начальної діяльності студентів-психологів.

Виконання поставленої мети передбачало низку завдань: визначити показники особистісної тривожності студентів-психологів першого та третього курсів; виявити основні мотиви навчальної діяльності студентів-психологів першого та третього курсів; встановити особливості зв'язку особистісної тривожності та мотивів начальної діяльності студентів-психологів.

Для вирішення завдань дослідження були використані наступні методики: методика діагностики тривожності Ч.Д. Спілбергера, Ю.Л. Ханіна; методика діагностики навчальної мотивації студентів А. Реана та В. Якуніна в модифікації Н. Бадмаєвої; методика вивчення мотивації діяльності К. Замфіра в модифікації А. Реана.

Виклад основного матеріалу дослідження. У психологічному дослідженні брали участь 45 осіб, студентів-психологів НАУ, з них 22 студенти 1 курсу навчання та 23 студенти 3 курсу. Ці дві групи є найбільш чутливими до дії зовнішніх факторів, що зумовлені специфікою їх навчання: першокурсники тільки завершують процес

адаптації до умов вищого навчального закладу, нових умов соціального існування, а третьокурсники знаходяться на етапі переходу до вивчення спеціалізованих дисциплін.

Таблиця 1
Показники особистісної тривожності студентів-психологів 1 курсу

Рівень	Кількість студентів	у %
Високий	10	45,5
Середній	10	45,5
Низький	2	9

Переважна більшість респондентів рівномірно розподілилась між двома рівнями особистісної тривожності: високий та середній. Домінування високого рівня тривожності у вибірці пояснюється процесом адаптації до умов навчального закладу. Водночас, відмітимо, що достатньо вираженими є показники середнього рівня тривожності, тенденція вказує на наявність у вибірці студентів першого курсу кожного третього, хто характеризується тим, що легко та швидко тривожно реагує на значну більшість подразників навколошнього середовища, що, безумовно, є негативним фактором їх особистісного розвитку. Отже, домінуючу тенденцією прояви особистісної тривожності в цій групі є рівномірний розподіл між двома рівнями особистісної тривожності: високий та помірний.

Таблиця 2
Показники особистісної тривожності студентів-психологів 3 курсу

Рівень	Кількість студентів	у %
Високий	5	22
Середній	15	65
Низький	3	13

Таким чином, ми бачимо, що переважна більшість респондентів (65% групи) має помірний рівень особистісної тривожності, що виявляється в прояві середніх показників. Домінування цього рівня тривожності є типовим для вибірки, виступає основним емоційним фоном особистісного розвитку, виходячи з того моменту, що цей період є кризовим для навчальної діяльності студентів. Відмітимо, що достатньо вираженими є показники високого рівня тривожності, що становить 22% даної вибірки. Отже, домінуючу тенденцією прояви особистісної тривожності в групі є помірний, середній рівень.

Таблиця 3
Показники домінуючих мотивів навчання студентів-психологів 1 курсу

Мотиви навчання студентів	Кількість студентів	у %
Комунікативні мотиви	6	27
Мотиви уникання	1	4,5
Мотиви престижу	6	27
Професійні мотиви	2	9

Серед студентів 1 курсу найбільш вираженими є мотиви комунікативні та мотиви престижу. Найменші показники характерні для мотивів уникання та мотивів самореалізації. Отримані результати доволі типові для вибірки студентів-першокурсників, особливо враховуючи той факт, що дослідження проводилося в період первинної адаптації студентів до умов начальної діяльності у вузі. Отже, як бачимо, студентів-першокурсників спонукають до вчення частіше не навчально-пізнавальні мотиви та професійні мотиви, комунікативні та вузькоособистісні (мотиви престижу, оціночні).

Таблиця 4
Показники мотивів навчання студентів-психологів 3 курсу

Мотиви навчання студентів	Кількість студентів	у %
Комунікативні мотиви	3	13
Мотиви уникання	2	9
Мотиви престижу	2	9
Професійні мотиви	6	26
Мотиви творчої самореалізації	4	17
Навчально-пізнавальні мотиви	2	9
Соціальні мотиви	4	17

Як бачимо з даних, представлених у вище поданій таблиці, серед студентів 3 курсу найбільш вираженими є такі мотиви, як професійні, що говорить про позитивну тенденцію в навчальній діяльності вказаної вибірки, хоча представленість мотиву лише в менш ніж третини вибірки в цілому не може свідчити про осмисленість та професійну спрямованість респондентів. Менш представленими, але доволі значимими для третьокурсників виявилися мотиви творчої самореалізації та соціальні мотиви, що представляє собою позитивну тенденцію. Найменші показники характерні для мотивів уникання, мотивів престижу та навчально-пізнавальних мотивів, які в цілому представлені в майже третини вибірки.

Тобто отримані результати також доволі типові для вибірки студентів-третьюкурсників, якщо врахувати факт переживання цією вибіркою такої кризи, як «криза середини навчання».

Студентів-психологів третього курсу спонукають до вчення частіше професійні мотиви, а також дещо в меншій мірі комунікативні та соціальні мотиви. Комунікативні мотиви (презентовані такими варіантами відповідей, як: «Мені цікаво розмовляти з педагогом на різні теми», «Мені більше подобається виконувати навчальне завдання в групі, ніж одному») та мотиви творчої самореалізації (презентовані такими варіантами відповідей: «Люблю вирішувати задачі різними способами», «Люблю все нове і незвичайне») представлені в приблизно однакових частинах студентів-психологів третього курсу. Менша кількість виборів у студентів отримали навчально-пізнавальні – лише 9%, що може бути охарактеризовано як негативний аспект навчальної діяльності студентів-психологів третього курсу.

Позитивна тенденція виявляється в домінуванні професійних мотивів, що відрізняє ці показники від показників студентів-психологів першого курсу, а також у представленості дещо в меншій мірі комунікативних та соціальних мотивів. Негативна тенденція позначається мінімальними показниками прояву таких мотивів, як навчально-пізнавальні мотиви, що, виходячи зі специфіки навчального процесу студентів на третьому курсі, яка передбачає переход від вивчення загальноосвітніх дисциплін до спеціалізованих, профільних. Виявлена закономірність може бути охарактеризована як значна, вагома перепона в професійній підготовці цієї вибірки.

Для порівняння мотиваційних компонентів (внутрішньої мотивації, зовнішньої позитивної мотивації та зовнішньої негативної мотивації) студентів різних курсів нами було використано методику К. Замфіра.

Таблиця 5
Показники видів мотивації студентів-психологів у залежності від курсу за методикою К. Замфіра

Види мотивації	Студенти 1 курсу	Студенти 3 курсу
Внутрішня мотивація	3,8	4,2
Зовнішня позитивна мотивація	2,9	3,3
Зовнішня негативна мотивація	3,2	3,7

Таким чином, дослідження показують, що рівень мотивації студентів 1-го і 3-го курсу мало відрізняється одне від одного, проте студенти 3-го курсу значно чіткіше визначають мотиви розв'язання пізнавальних задач, себто більше схильні до самостійної пошукової діяльності та краще усвідомлюють необхідність навчатися задля отримання фаху, професійного становлення та престижу, більше схильні до наукової діяльності, мають певні професійні вподобання.

Вставлені тенденції прояву мотивів навчальної діяльності студентів-психологів говорить про певне домінування внутрішніх мотивів, що можете бути оцінене як позитивний результат, оскільки навчання, яке ґрунтуються на внутрішній зацікавленості, буде значно успішнішим та ефективним через те, що студенти здатні працювати активніше, довше та самостійно без будь-яких зовнішніх підкріплень та стимулів. Водночас, зазначимо, що показники зовнішньої мотивації у кожній з двох груп мають дещо менші кількісні прояви.

Таблиця 6

**Показники мотиваційних комплексів
студентів-психологів у залежності
від курсу за методикою К. Замфіра**

Види мотиваційних комплексів	1 курс	3 курс
ВМ > ЗПМ > ЗНМ	7(32%)	12(52%)
ВМ = ЗПМ > ЗНМ	10(45%)	3(13%)
ЗНМ > ЗПМ > ВМ	5 (23%)	8(35%)

Два найбільш оптимальних мотиваційних комплекси (МК1 Та МК2) мають домінуючі показники в студентів 1 курсу, що говорить про позитивну тенденцію для навчальної діяльності студентів. Виявлені тенденції говорять про представленість у цих групах таких закономірностей, як перевагу внутрішньої мотивації над зовнішньою позитивною мотивацією та над зовнішньою негативною мотивацією.

Водночас у вибірці 3 курсу виявлено тенденція щодо домінування показників МК1 при зростанні показників МК3 при зниженні показників МК2. Отже, для студентів 3 курсу характерним є збалансованість кількісних показників внутрішньої та зовнішньої (позитивної та негативної) мотивації в умовах навчання.

Для математичної обробки отриманих нами результатів ми встановили кореляційні зв'язки за допомогою статистичного критерію Пірсона.

Таким чином, було виявлено прямі статистично значимі кореляції особистісної

тривожності з наступними мотивами навчання в студентів-психологів 1 курсу: мотиви уникання (0,474**), мотиви престижу (0,448**), соціальні мотиви (0,420**). Також були виявлені зворотні кореляції особистісної тривожності з комунікативними мотивами (-0,450**) та мотивами творчої самореалізації (-0,499**).

Тобто студенти-першокурсники, які характеризуються високими показниками особистісної тривожності, схильні до прояву мотивів уникання складних та проблемних завдань, орієнтацією на уникання можливих невдач, сприймаючи навчання як засіб здобування нової соціальної ролі та позиції. При цьому такі студенти мають низькі показники прояву комунікативних мотивів навчання, тобто навчальний процес не сприймається студентами як процес взаємодії з іншими студентами, тому має для студента одноосібний характер.

У вибірці студентів 3-го курсу було виявлені прямі статистично значимі кореляції особистісної тривожності лише з таким мотивом навчання, як мотив уникання. Також були виявлені зворотні кореляції особистісної тривожності з комунікативними мотивами, мотивами творчої самореалізації, навчально-пізнавальними мотивами. Тобто студенти-третіокурсники, які характеризуються високими показниками особистісної тривожності, схильні до прояву під час навчальної діяльності мотивів уникання складних та проблемних завдань, орієнтацією на уникання можливих невдач. Крім того, такі студенти мають низькі показники прояву комунікативних мотивів навчання, тобто навчальний процес не сприймається студентами як процес взаємодії з іншими студентами, тому має індивідуалістичний, одноосібний характер. А також такі студенти мають занижenu мотивацію щодо творчої самореалізації в умовах навчального процесу, не сприймають навчальний процес як сферу активізації та прояву власної пізнавальної активності.

Висновки з проведеного дослідження. На основі результатів дослідження було визначено показники особистісної тривожності студентів-психологів першого та третього курсів. Для студентів 1 курсу помітна тенденція щодо однакових кількісних показників прояву високого та середнього рівня особистісної тривожності, а для студентів 3 курсу характерна інша тенденція: домінують показники середнього рівня, значно менші показники, притаманні для високого рівня та низького.

Було виявлено основні мотиви навчальної діяльності студентів-психологів першого та третього курсів. Серед студентів

1 курсу найбільш вираженими є такі мотиви: комунікативні та мотиви престижу. Найменші показники характерні для мотивів уникання та мотивів самореалізації. Тобто студентів-першокурсників спонукають до вчення частіше не навчально-пізнавальні мотиви та професійні мотиви, комунікативні та вузькоособистісні (мотиви престижу, оціночні). Оскільки ці мотиви не спрямовані безпосередньо на зміст навчальної діяльності, на навчальні завдання, а спрямовані на задоволення інших потреб (потребу в спілкуванні, самоствердження, благополуччя), не відносяться до навчальних завдань, то розвиток студентів-першокурсників відбувається стихійно, а тому значно повільніше, ніж за умови сформованої навчально-пізнавальної мотивації. Серед студентів 3 курсу найбільш вираженими є такі мотиви, як професійні, що говорить про позитивну тенденцію в навчальній діяльності вибірки. Менш представленими, але доволі значимими для третьокурсників виявилися мотиви творчої самореалізації та соціальні мотиви, що є позитивною тенденцією.

Порівняльний аналіз демонструє зростання від 1 до 3 курсу показників професійного мотиву навчання та мотиву творчої самореалізації, що говорить про осмисленість та свідоме ставлення студентів до процесу професійної підготовки. Також було встановлено домінування двох оптимальних мотиваційних комплексів, які говорять про представленість у групах таких закономірностей, як перевагу внутрішньої мотивації над зовнішньою позитивною мотивацією та над зовнішньою негативною мотивацією. У вибірці 3 курсу виявлена тенденція щодо домінування показників MK1 при зростанні показників MK3 при зниженні показників MK2: збалансованість кількісних показників внутрішньої та зовнішньої (позитивної та негативної) мотивації в умовах навчання.

Спільним для обох груп є наявність прямого зв'язку особистісної тривожності студентів з мотивацією уникання в умовах навчання, що може говорити про визначальний характер цього показника для становлення такого негативного явища в студентів, як домінування спонукання, що зумовлено усвідомленням можливих неприємностей, незручностей, покарань, які можливі в разі невиконання певних видів, завдань навчальної діяльності.

Лише в групі студентів-третьокурсників є зворотній зв'язок особистісної тривожності та навчально-пізнавальних мотивів, тобто високі показники тривожності блокують прояв внутрішніх мотивів навчання студентів.

Перспективи подальшого дослідження проблеми полягають у визначенні умов корекції негативних аспектів мотивації навчальної діяльності студентів-психологів 1-го та 3-го курсів шляхом зниження рівня особистісної тривожності та стимулювання внутрішніх мотивів навчання студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аверьянова Н.В. Особенности психофизиологического развития студентов в процессе обучения на факультетах естественнонаучного и гуманитарного профиля // Вестник КемГУ. – 2014. – №1(57). – С. 90–96.
2. Габдреева Г.Ш. Формирование способности к самоуправлению психическим состоянием у студентов с высоким уровнем тревожности : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Г.Ш. Габдреева. – Казань, 1990. – 180 с.
3. Гредюшко О.П. Социально-психологические факторы тревожности студентов ССУЗ педагогического профиля// [Текст] : автореф. дис.... канд. психол. наук : 19.00.05 / КГПУ. – Казань, 1994. – 26 с.
4. Пильчук Н. Тревожность студентов как фактор, опосредующий взаимосвязь мотивации и успешности в обучении : материалы ежегод. науч. конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Ломоносов 2007» (11–15 апреля 2007 года). – МГУ им. М.В.Ломоносова. – М., 2007. – С. 38–40.